

Al patrulea picior al mesei

Alberto MADRONA FERNÁNDEZ

Poate că cei care nu sunt deloc familiarizați cu filologia romanică se vor întreba: despre ce masă e vorba și la ce picioare se referă acest titlu? Nu vă faceți griji, n-am nici o intenție de a vă mobila apartamentul. Răspunsul la întrebare trebuie căutat într-o formulare a lingvistului suedez Alf Lombard care, la începutul secolului al XX-lea, a definit limba română printr-o metaforă prețioasă, spunând că, în orizontul limbilor romanice, ea este „al patrulea picior al mesei”, alături de franceză, italiană și spaniolă. Așadar, fără ea, pur și simplu masa ar cădea.

De atunci și până astăzi, firește, interesul pentru limba română a crescut, precum și numărul studenților atrași de română, lucrul cel mai îmbucurător fiind că mulți dintre cei atrași profită de această ocazie ca să se așeze la masa limbilor romanice spre a-și însuși o a doua limbă. Există, în acest sens, un interesant proiect european, inițiat de Universitatea din Aarhus (Danemarca), care a dat deja primele roade: un volum în limba franceză, tradus ulterior în italiană, portugheză și spaniolă (Jack Schmidetz [coord.] 2001) (va apărea în viitor și ediția românească), care urmărește să demonstreze faptul că cei care cunosc deja o limbă romanică reușesc, cu un mic efort, dacă nu să vorbească fluent, măcar să poată citi și să înțeleagă, cât de cât, texte în celelalte limbi romanice. Exemple de succes găsim în sistemul universitar românesc, unde studenții, vorbitori de la sine ai unei limbi romanice, își aleg combinații gen franceză-spaniolă sau franceză-italiană. La Universitatea din București, ei pot chiar să-și aleagă portugheza. În afară granițelor României, Universitatea din Turku (Finlanda) ar fi, printre altele, un bun exemplu de ceea ce poate oferi o Catedră de Limbi Romanice într-o țară cu o limbă care nu e de origine latină (cazul finlandezei e și mai uimitor având în vedere că nu-i nici măcar o limbă de origine indoeuropeană). Datorită prieteniei care mă leagă atât de doamna profesoară Marilena Aldea (Lectoratul de Română), cât și de domnul profesor Alberto Carcedo González (Catedra de Spaniolă), știu că tinerilor finlandezi le place să învețe limbi străine și că, de multe ori, având posibilitatea să-și aleagă două astfel de limbi, cele alese aparțin domeniului romanice.

Nimeni nu poate nega că similitudinile dintre limbi din aceeași familie reprezintă un mare ajutor pentru cei care încep să învețe o a doua (a treia, a patra etc.) limbă; însă acestea pot fi, la urma urmelor, și un cuțit cu două tăișuri, precum bine știm cu toții. Există, de fapt, în librăriile spaniole numeroase manuale de gramatică contrastivă scrise pentru vorbitorii unei limbi oarecare (Aparecida Duarte 1999; Arribas 2002), însă n-a apărut deocamdată nimic în domeniul limbii române. De aceea, m-am gândit c-ar putea fi folositor să prezint, pe scurt, câteva dintre „obstacolele” cele mai frecvente cu care s-ar putea confrunta românii dacă vor să se apuce de limba spaniolă sau spaniolii care vor să se apropie de limba română (cf. Madrona Fernández 2004). Nu mă refer, desigur,

la problemele fonetice, gramaticale sau lexicale ca atare (fiecare limbă are structura ei și, obiectiv gândind, nu se poate vorbi de limbi mai dificile sau mai ușoare), ci la riscul real să le amestece pe amândouă datorită interferențelor dintre cele două limbi. N-aș vrea, totuși, să dau o listă detaliată și plictisitoare, ci mai degrabă să împărtășesc cititorului niște observații pe care le-am remarcat de-a lungul anilor, întâi ca student la română în Spania, apoi și ca lector universitar de spaniolă în România.

Nivelul fonetic

Din punct de vedere fonetic, studenții români nu au probleme deosebite să reproducă sunetele spaniole; ca restul vorbitorilor limbilor romanice, se apreciază o relaxare a sunetelor [j] /x/ și [r] /r/ (când acestea se află în poziție inițială sau între vocale și sună puternic). Și, ca majoritatea vorbitorilor de spaniolă, românii nu reușesc să pronunțe sunetul interdental /θ/.

Spaniolilor, având în vedere sistemul lor vocalic atât de redus, le este dificilă pronunțarea sunetelor vocalice [â]/[î] și [ă]. În ceea ce privește consoanele, sunetul cel mai dificil de reprodus e [h]-ul aspirat, întrucât au tendința să-l întărească și să-l realizeze ca [j]-ul spaniol.

Însă, atât românii, cât și spaniolii ar trebui să fie atenți la acele grafii care, fiind identice în ambele limbi, se pronunță diferit. Cazurile cele mai frecvente sunt:

- [ce]/[ci], care în română se pronunță /tʃe/ /tʃi/ și în spaniolă /θe/ /θi/;
- [ge]/[gi], care în română se pronunță /dʒe/ /dʒi/ și în spaniolă /xe/ /xi/;
- [v], în română este fricativ labiodental /v/, în timp ce în spaniolă e fricativ bilabial /β/;
- [z], corespunde în română sunetului /z/, nu se pronunță ca în spaniolă /θ/; așadar, cuvinte precum *música* sau *filosofia*, în primele stadii de învățare a limbii, sunt pronunțate de studenți ca și în română, [muzică], [filozofie].

Nivelul morfosintactic

Vom analiza, în continuare, câteva cazuri de eroare, să zicem, clasice:

a) De exemplu, regula spune că în general cuvintele care se termină în *-a* sunt feminine în ambele limbi. În timp ce româna nu prezintă mai mult de trei sau patru excepții, și toate logice pentru că se referă la bărbați (tată, popă, papă, pașă), în spaniolă excepțiile sunt mult mai multe, ceea ce-l poate înșela pe orice student: *el sofá* – „o sofa”; *el pijama* – „o pijama”. Și mai sunt: *el problema*, *el teorema*, *el dilema* etc., toate acestea fiind de origine greacă. O mențiune specială merită cuvintele *sistema* și *idioma*, masculine în spaniolă, ca toate celelalte prezentate, însă neutre în română.

Trebuie să fim atenți și la cazul contrar: există în spaniolă câteva cuvinte care se termină în *-o* (de obicei, masculine), care sunt însă feminine, precum *la mano*, *la radio*, *la foto*[grafía], *la moto*[cicleta].

b) O altă sursă de greșeli este, de obicei, uzul corect sau incorect al articolului hotărât. De regulă, româna nu articulează substantivul după prepoziție – în afară de prepoziția *cu* –, excepție făcând cele hotărâte, în timp ce spaniola o face (nu în toate cazurile, este adevărat); așadar, această construcție devine unul dintre principalele coșmaruri ale studenților străini: *en la discoteca* – „în discotecă”; *al mar* – „la mare”; *sobre la mesa* – „pe masă”. Apropos de articol, nu trebuie uitat că există două cazuri în spaniolă care cer folosirea obligatorie a acestuia, în timp ce româna nu o cere, și anume, exprimarea procentelor și folosirea abrevierilor: *el 95% de los franceses* – „95% dintre

francezi”; *la ONU ha hecho un llamamiento* – „ONU a făcut un apel”. Așadar, tendința studenților este aceea de nu folosi articolul în aceste cazuri. Există, evident, și cazul contrar, fiind, poate, cel mai cunoscut: **por la primera vez* (corect ar fi *por primera vez*), calc din română, unde avem „pentru prima oară”. Mai există în română o construcție prepozițională dificilă pentru vorbitorii de spaniolă: *a se spăla pe + o parte din corp*. Structura „mă spăl pe mâini”, de exemplu, este tradusă mereu de către iberici prin **„Mă spăl mâinile”*, calc după spaniolul *Me lavo las manos*.

c) Unul dintre obstacolele principale pentru studentul română îl reprezintă – nici nu se putea altminteri – diferențierea între *ser/estar*.

Româna are două verbe diferite „a fi” și „a sta”, însă întrebuițarea acestora e complet diferită de cea a formelor spaniole, „a fi” fiind forma care cuprinde mai toate sensurile ambelor cuvinte. Trebuie să amintim că același adjectiv folosit cu verbul *ser* sau *estar*, în spaniolă poate: 1) să nu-i schimbe sensul deloc: *estoy casado/soy casado*; 2) să îi nuanțeze sensul: *es guapa/está guapa*; 3) să îi schimbe complet sensul: *es negro/está negro*, aspecte care le dau foarte multe dureri de cap studenților.

d) O altă greutate, precum am mai spus-o deja, o ridică folosirea timpului trecut, mai precis contrastul *perfectul simplu/perfectul compus*. Atât româna, cât și spaniola numără în sistemele lor verbale un perfect simplu și un perfect compus. Limba română folosește însă cu precădere perfectul compus, indiferent de momentul acțiunii: „**Ieri am cumpărat** două cărți” / „**Astăzi am cumpărat** două cărți”, pe când cea spaniola alege forma trecutului după marca temporală a propoziției: „**Ayer compré** dos libros” / „**Hoy he comprado** dos libros”. În legătură cu folosirea trecutului, aflăm aici o altă sursă de greșeli în vorbirea directă/indirectă. Atenție aici, pentru că spaniola diferențiază clar acest aspect, în timp ce româna prezintă o structură mai liberă. Propoziția „*Me llamo Javier*,” – „Mă numesc Javier” ar fi, în vorbire indirectă și dacă repet informația imediat „*Me ha dicho que se llama Javier*” – „Mi-a zis că se numește Javier”, însă, dacă vorbesc peste câțva timp, trebuie să folosesc perfectul simplu și imperfectul: „*Me dijo que se llamaba Javier*” (lit. „Îmi spuse că se numea Javier”), ceea ce în română s-ar putea traduce perfect prin „Mi-a zis că se numește Javier”, ca și în cazul precedent.

Rămânând la nivel verbal, vreau să mă refer acum la două greșeli frecvent comise de către studenții români. Construcția românească *când + viitor*: „când va veni, te voi anunța” nu are corespondent exact în spaniolă, în această limbă fiind folosită formula *cuando + presente de subjuntivo (când + conjunctivul prezent)*: „cuando venga, te avisaré”.

O altă construcție fără corespondent exact în spaniolă este *dacă + condițional prezent sau perfect*: „dacă ar veni, te-ar anunța”, „dacă ar fi venit, te-ar fi anunțat”, pentru că se folosește *si + imperfecto sau pluscuamperfecto de subjuntivo (dacă + conjunctivul imperfect sau mai mult ca perfect)*: „si viniera, te avisaría”, „si hubiera venido, te hubiera avisado”.

Și, nu în ultimul rând, trebuie amintit faptul că nu toate verbele reflexive în română sunt reflexive și în spaniolă, perechea „a se odihni” / „a obosi” fiind, poate, cazul cel mai des întâlnit și cel mai curios, dat fiind faptul că funcționează exact invers (sp. *descansar / cansarse*), alături de „a se juca”, „a se gândi” (sp. *jugar, pensar*).

e) Prepozițiile sunt întotdeauna, precum bine știm cu toții, un izvor de greșeli. De multe ori, amândouă limbile prezintă un regim prepozițional diferit: *pegarse a* – „a se lipi de”; *acercarse a* – „a se apropia de”; *apoyarse en* – „a se sprijini de”; *pensar en* – „a se gândi la”. De câteva ori, verbul românesc nu folosește nici o prepoziție, pe când cel spaniol are nevoie de ea obligatoriu: *atreverse a* – „a îndrăzni”. Un alt caz ar fi diferența de nuanță dintre prepozițiile românești, precum „un pahar *cu* apă”, „un pahar *de* apă”, „un pahar *din* plastic”. Toate aceste exemple s-ar traduce în spaniolă cu prepoziția *de*.

f) Anumite construcții pot prezenta și ele dificultăți. Propoziția „Mă duc la Mauro” (cu corespondentele în franceză: „Je vais chez Mauro” și, respectiv, în italiană „Vado da Mauro”) are nevoie, în traducerea spaniolă, de *a casa de*, această omisiune fiind o greșală frecventă: *,„Voy a Mauro” (corect ar fi „Voy a casa de Mauro”). Să fim atenți și la o altă construcție: românii le place să se ducă *la mare*, precum și italienilor, care *vanno al mare*. Spaniolii, în schimb, *van a la playa* (și nu *al mar*, pentru că aceasta înseamnă ‘apa mării’, în sine).

g) Un ultim aspect pe care mi-ar plăcea să-l abordez în aceste puține rânduri este exprimarea politeții în ambele limbi¹. Din acest punct de vedere, româna este mult mai bogată decât spaniola (sau oricare altă limbă romanică) în ceea ce privește numărul pronumelor care exprimă politețea și este destul de dificil pentru orice străin să prindă toate nuanțele conținute în aceste forme (de multe ori, folosirea unui pronume sau a altuia depinde de relația dintre vorbitori, de contextul social, de o nuanță stilistică (de ironie, de exemplu), mai mult decât de o regulă gramaticală). Doar practica și foarte multă atenție la vorbirea nativilor pot fi de folos în aceste împrejurări. N-ar avea sens, așadar, să menționez toate pronumele de politețe și posibila lor traducere, ci aș vrea să atrag atenția asupra unuia singur, și anume, asupra lui *dumneavoastră*. Acest pronume se folosește cu verbul la persoana a II-a plural, pe când în spaniolă formele de politețe *usted / ustedes* se folosesc cu verbul la persoana a III-a singular și, respectiv, plural. Greșeala cea mai frecventă printre studenții români este, firește, conjugarea formei *ustedes* cu verbul la persoana a II-a plural: *,„ustedes sois simpáticos” în timp ce ar trebui să fie „ustedes son simpáticos”.

Nivelul lexical

Dificultățile pe care le poate întâmpina studentul nu sunt legate atât de binecunoscuții „falși prieteni” (există și ei, bineînțeles), ci mai degrabă de uzul diferit al câtorva cuvinte. Putem începe cu *el café* sau *el chocolate*, feminine în română. Așadar, compatrioții mei comandă pe terasele Bucureștilor *un café* (iar nu „o cafea”), ca să nu mai vorbim de pluralul „cafele” (de neconceput pentru noi, spanioli), sau îi cerem unui prieten un pic de *ciocolat*. În plus, cuvântul *chocolate*, nume de materie, nu poate fi numărat în spaniolă, nefiind posibil să zicem, ca în românește: „Vrei o ciocolată?” / *,„¿Quieres un chocolate?”. Putem cere ori *una chocolatina* („o bomboană”), ori *un trozo de chocolate* („o buciacă de ciocolată”), ori *una tableta de chocolate* („o tableță de ciocolată”).

¹ E o temă pe care am studiat-o în mod special: *Aspectos sociolingüísticos y pragmáticos de los sistemas de los alocutivos de cortesía en español y en rumano. Estudio analítico-contrastivo* (disertație de masterat la Universitatea Antonio de Nebrija, 2001, nepublicată încă); *Problemas de la traducción al español de los pronombres de tratamiento rumanos* (conferință în cadrul celui de-al XV-lea Congres al Romaniștilor Scandinavi, 2002, ce se poate consulta la www.uio.no).

Și dacă tot vorbim de cafea, să le punem și un pic de zahăr: „Câte lingurițe?” întrebă românul, aceeași întrebare punând-o, foarte probabil, și în spaniolă. Pentru noi *cuchara* – „lingură”, și *cucharilla* – „linguriță” sunt doar tacâmurile și în nici un caz nu sunt folosite ca unitate de măsură. Pentru aceasta există cuvintele *cucharada* și, respectiv, *cucharadita*... de zahăr. Probleme apar și când românii se duc la cumpărături în Spania: ei vor, de exemplu, „trei pâini”, pâinea fiind un substantiv care nu se poate număra în spaniolă; în realitate, ei vor *tres barras/pistolas/hogazas... de pan*.

Poposind mai mult asupra diferențelor lexicale, aș vrea să atrag atenția asupra picioarelor (ale cui?... nu ale lui Brigitte Bardot, deocamdată). În timp ce în spaniolă avem două cuvinte clare și diferite: *pierna* / *pie*, româna colocvială folosește unul singur, „picior”, și numai când e nevoie de exactitate se specifică denumirea unei părți a piciorului, prin sintagma „laba piciorului”.

Concluzii

Din păcate, limba română nu și-a găsit încă locul care i s-ar cuveni în sistemul de învățământ spaniol (în anul 2003 am avut prilejul, grație invitației Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, să prezint o mică comunicare în ceea ce privește predarea limbii române în Spania (Madrona Fernández 2003: 342-346). Paradoxal, România numără nu mai puțin de șase lectorate universitare de limba spaniolă (cu lectori trimiși de către Agencia Española de Cooperación Internacional). În plus, spaniola e prezentă și în sistemul de învățământ preuniversitar, cu licee bilingve înființate la București, Craiova, Cluj și Iași.

Opinia mea e că interesul pentru limba română va crește, în mod special după aderarea României la UE, în 2007 (vorbim de un potențial uman de peste 20 de milioane de persoane care nu-i deloc de neglijat). Se știe că mulți români s-au mutat în Spania, cu speranța că vor găsi un viitor mai bun și mulți dintre ei vor să învețe limba țării gazdă. Din ce în ce mai mult, profesorii cer să se publice materialele specifice predării limbii spaniole vorbitorilor de limba română. Cu acest articol am vrut să aduc o mică contribuție în acest sens.

Așa cum am spus deja încă de la început, pretenția mea nu-i decât să ofer câteva exemple de gramatică contrastivă, folositoare tuturor celor care vor să facă primii lor pași în această minunată lume numită de către lingviști *Romania*. Nu m-am bazat aici decât pe două idiomuri, româna și spaniola (făcând câteva referiri la franceză și la italiană), dar aventura poate ajunge mult mai departe și, pe drept cuvânt, odată începută, n-are sfârșit, precum *Coloana* maestrului Constantin Brâncuși.

Bibliografie

- Aparecida Duarte, Cristina, *Diferencias de usos gramaticales entre español / portugués*, Madrid, Edinumen, 1999.
- Arribas, Nieves, *Lo spagnolo in 3000 parole. Guida ragionata al lessico di base*, Milano, Avaliardi, 2002.
- Madrona Fernández, Alberto, *Predare și traducere: două aspecte ale receptării limbii și literaturii române în Spania*, in Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu (eds.), *Limba și literatura română în spațiul etnocultural românesc și în diaspora*, Iași, Trinitas, 2003.
- Madrona Fernández, Alberto, *Español para rumanos o cómo sacar partido a la consanguinidad*, „Cuadernos Cervantes”, n° 52, año X, Madrid, 2004.
- Schmidelz, J. (coord.), Manuel Alvar Ezquerro, Carmen Hernández González, *De una a cuatro lenguas. Del español al portugués, al italiano y al francés*, Madrid, ArcoLibros, 2001.

La cuarta pata de la mesa

El aprendizaje de idiomas de la misma familia lingüística puede convertirse fácilmente en un arma de doble filo; las similitudes, que nos pueden llevar a hacer hipótesis gramaticales o léxicas acertadas, pueden asimismo conducirnos al error por trasposición de una lengua a otra. Esto es lo que puede suceder entre el rumano y el español, lenguas ambas que forman parte de las patas de una imaginaria mesa de idiomas románicos, según la metáfora de Alf Lombard. El presente artículo no pretende más que ofrecer a los interesados en el conocimiento de las dos lenguas algunos ejemplos de gramática contrastiva que ayuden a evitar el error.

*Institutul Cervantes, Cairo
Egipt*